

چهره معمائی زردشت!

آیا وجود زردشت افسانه است یا یک واقعیت تاریخی
اگر یک واقعیت تاریخی است کی و کجا بوجود آمد
و چه کرد ؟ !

افسانه ای دانسته اند . (۱)
ولی غالب محققان و دانشمندان معتقدند که
«زردشت» وجود تاریخی داشته و مولود افسانه و
یا زائیده اندیشه ساسانی نیست ! (۲)

کسانی که او را یک شخصیت تاریخی و واقعی میدانند
در خصوصیات زندگی او دچار اشکالات زیادی
شده اند و با تمام زحمات خود نتوانسته اند وحدت
نظری حاصل نمایند و خصوصیات زندگی او را با

درمیان چهره های تاریخی کمتر کسی رامی توان
یافت که مانند : زردشت چهره معمائی داشته باشد
و تا این حد درباره او مطالب ضد و نقیض گفته شود .
تاریخ زندگی زردشت بسیار مبهم و تاریک است، حتی
گروهی از محققان و نویسندگان در تاریخی بودن
شخصیت وی شک و تردید کرده اند و شخصیت او را نیز
مانند جمعی از بزرگان و قهرمانان ادوار باستانی،

(۱) تاریخ و تعالیم زردشت : حسام نقبائی - مقدمه - تاریخ ادیان : دکتر علی اکبر ترابی :
ص ۲۴۲ - ۲۴۳ - تاریخ ایران : عبدالله رازی همدانی پاورقی ص ۱۱۹ - مجله وحید شماره ۱۱ دوره
نهم - فجر الاسلام : احمد امین مصری ص ۹۹ طبع مصر .

(۲) تاریخ ادیان ص ۲۴۲ - ۲۴۳ -

ق. م) صریحاً از «زردشت» نام برده و او را مؤسس آئین مزدیسنا دانسته است (۵) پس از وی شاگردان او از آن جمله: ارسطو و ادکسون نوشته‌اند که «زردشت» شش هزار سال پیش از وفات افلاطون (متوفی بسال ۳۴۷ ق. م) می‌زیسته‌است. (۶) بنابراین زمان «زردشت» شش هزار و صد سال پیش از مسیح می‌شود.

«بروسوس» مورخ «کنده» (قرن سوم میلادی) «زردشت» را سرسلسله پادشاهان ماد میدانند که از سال ۲۳۰۰ تا ۲۰۰۰ پیش از میلاد در «کنده» سلطنت می‌کردند. «رفورزیوس» (متوفی بسال ۳۰۴ ق. م) «زردشت» را استاد و آموزگار فیثاغورس (۵۷۲ - ۵۰۰ ق. م) فیلسوف یونانی میدانند (۷)

بنابراین قول، وی در نیمه قرن ششم پیش از میلاد زندگی میکرده است.

مورخان اسلامی مسألتند: مسعودی (۸) دینوری (۹)، حمزه اصفهانی (۱۰)، طبری (۱۱)؛ ابن اثیر (۱۲)؛ ابن الندیم (۱۳) ابن بلخی (۱۴)، شهرستانی (۱۵)، میرآخوند (۱۶)،

دلایل تاریخی ثابت کرده و این معما و مشکل بزرگ را حل کنند. (۳)

درباره عصر «زردشت» اختلاف آراء و روایات تاریخی بقدری شدید است که ابداً صلح و سازشی میان آنها نمی‌توان داد، این اقوال از ۶۰۰ ق. م مسیح تا ۶۰۰ پیش از میلاد دور می‌زند.

تاریخ پیدایش زردشت

مورخان یونانی عصر او را در زمانی بسیار قدیم نشان داده‌اند، بطوریکه بکلی از دایره تاریخ خارج است، قدیمترین مورخیکه از «زردشت» اسم برده (خسانتوس - Xantus) ۵۰۰ - ۴۵۰ ق. م) می‌باشد و مورخان دیگر (بنقل از او) نوشته‌اند: پینمبر ایرانی ۶۰۰ سال (بنا بنسخ دیگر ۶۰۰ سال) پیش از لشکرکشی خشایار شاه هخامنشی یونان (۴۸۱ ق. م) می‌زیسته است. (۴) اگر تاریخ مذکور ۶۰۰ سال باشد زمان زندگانی «زردشت» در سال ۶۴۸۱ ق. م می‌شود و اگر آنرا ۶۰۰ بدانیم آنوقت تاریخ حیات او در سال ۱۰۸۱ پیش از میلاد خواهد بود. افلاطون فیلسوف معروف یونانی (۴۲۹ - ۳۴۷

(۳) میراث باستانی ایران ص ۴۵ - ۴۶ تألیف ریچاردن. فرای، ترجمه رجب‌نیا

(۴) گاتها: پورداود ص ۲۷ (۵) تاریخ ادیان: دکتر علی‌اکبر ترابی ص ۲۴۲ (۶) مزدیسنا تأثیر آن در ادبیات پارسی ص ۶۵ (۷) همان مدرک و همان صفحه ۸ التنبیه والاشراف ص ۸۱ - مروج الذهب ج ۱ - ص ۲۹۱ طبع مصر

(۹) الاخبار الطوال ص ۲۸ (۱۰) سنی ملوک الارض والانبیاء ص ۲۷ (۱۱) تاریخ طبری ج ۱ ص ۵۶۱ (۱۲) الکامل فی التاریخ ص ۱۴۶ جلد اول (۱۳) الفهرست ابن‌الندیم ص ۲۵ (۱۴) - فارسنامه ابن بلخی ص ۷۵

(۱۵) - ملل و نحل ص ۱۲۴ طبع بمبئی (۱۶) - روضة الصفا - شرح حال گشتاسب -

مذهب زردشت شناخته شده است؛ وی کتابی (۲۱) محققانه در این باره نوشته و سالیهای زندگی او را معلوم کرده است. مطابق تحقیقات ایشان «زردشت» در نیمه قرن هفتم متولد شده و در سال ۵۸۳ قبل از میلاد از دنیا رفته است (۲۲)

«آتور کرستن سن دانمارکی» عصر زردشت را هزار سال پیش از میلاد مسیح قرار داده است. (۲۳) و ریچاردن «فرای» می نویسد: «مسائل بسیاری درباره زردشت؛ در برابر دیدگان ما جلوه میکنند و به راستی مایه نومیدی است که پس از سالیان درازی بررسیها که در این باره کرده اند باز نمی دانیم «زردشت» در چه زمانی زیسته و تعلیمات او دقیقاً چه بوده است؛ از شواهد چنین برمی آید که او یک تن نبوده و در یک زمان زیسته است... بسیار احتمال دارد «زردشت» حاصل تخیل نباشد بلکه وی بر راستی زیسته باشد... بالاخره می نویسد: «برای تعیین دوران زندگی «زردشت» هیچ آگاهی تاریخی در دست نداریم تنهامی توان به حدس گفت که شاید وی پیش از هخامنشیان زیسته باشد» (۲۴)

«جان ناس» یکی دیگر از خاورشناسان می گوید: «تاریخ حقیقی تولد «زردشت» بسیار مجهول است بر حسب روایات ایرانی تولد او در حدود ۶۶۰ ق. م. نشان میدهد که با وجود همه احتمالات بعیده

مؤلف نظام التواریخ (۱۷) و نفایس الفنون (۱۸) «زردشت» را معاصر «بشتاسب» دانسته اند.

«بیرونی» هم فاصله ظهور او را تا آغاز تاریخ اسکندر ۲۵۸ سال دانسته است و آغاز تاریخ اسکندر هم از استیلای او بر ایران و قتل دارا (۳۳۰ - ۳۳۱ ق. م) بوده است. (۱۹)

مطابق این تواریخ باید تولد «زردشت» را در سالهای ۵۸۸ یا ۶۱۸ و یا ۶۳۰ قبل از مسیح دانست.

* * *

موافق روایات بومی زردشتیان تاریخ زندگی او بدین شرح است: در حدود ۶۶۰ ق. م بدنیا آمد و در سال ۵۸۳ ق. م در سن ۷۰ سالگی بهنگام هجوم لشکر (ارجاسب تورانی) در یک آتشکده بلخ کشته شد. (۲۰) و غالب خاورشناسان هم همین تاریخ را پذیرفته اند.

عدهای از خاورشناسان که در این باره تحقیقاتی کرده اند وجود «زردشت» را در تاریخ حتمی و انکارناپذیر میدانند ولی آنها نیز نتوانسته اند محققاً معلوم کنند که وی در چه زمانی می زیسته است.

جاکسن «Jackson» بواسطه تتبعات عمیقی که درباره مذهب «زردشت» بعمل آورده؛ متخصص

(۱۷) - نظام التواریخ ص ۱۸ (۱۸) صفحه ۲۲۲ (۱۹) ترجمه آثار الباقیه ص ۲۵ (۲۰) مزدیسنا و ادب پارسی ص ۶۵ (۲۱) نام کتاب مزبور: Life of Zoroaster (۲۲) فجر الاسلام ص ۹۹ - تاریخ ادیان: دکتر ترابی ص ۲۴۳.

(۲۳) مزدپرستی در ایران قدیم ص ۳۰ (۲۴) میراث باستانی ایران: ترجمه مسعود رجب نیا

اغلب محققان جدید آنرا پذیرفته‌اند ولی بعضی دیگر با قرائن و دلایل موجه بر آنند که زمان ظهور این شخصیت ایرانی قدیمتر از آن تاریخ بوده است و در حدود سال ۱۰۰۰ ق. م می‌زیسته (۲۵) و ویل دورانت بعد از نقل اقوال مختلف، نوشته است: «اما آن دسته از مورخان جدید که بوجود او عقیده دارند تاریخ حیات وی را میان قرنهای دهم و ششم قبل از میلاد می‌دانند» (۲۶) «الاستد» پرفسور تاریخ خاور زمین در دانشگاه شیکاگو، می‌نویسد: «زردشت پیام آسمانی خود را در اواسط قرن ششم (قبل از میلاد) در شمال غربی ایران آغاز کرده» (۲۷) حال بینیم بعضی از محققان معاصر که عمری در این باره زحمت کشیده‌اند، آیا بجائی رسیده‌اند یا نه؟ «پورداد» زردشتی متعصب و زنده کننده زبانهای ایران باستان، نیز نتوانسته است این معمار احل کند او در مقدمه «گاتها» می‌نویسد: «برای آنکه خوانندگان این نامه را فوراً از انتظار بیرون آوریم باید در سرمقاله اقرار کنیم که تحقیقاً نمی‌دانیم محل ولادت و زمان زندگانی زردشت کجا و کی بود. چرا برای آنکه زردشت متعلق بیک زمان بسیار قدیم است که دست تاریخ باستان بلند آن نمی‌رسد (۲۸) سپس بعد از یک سلسله تحقیقات می‌گوید: «از آنچه گذشت می‌توان «لاصه نمود، گوئیم زمان زردشت را پیش از تشکیل ماد یعنی از قرن هشتم پیش از مسیح بی‌الاتر می‌توان احتمال داد عجالتاً باید باین

احتمال ساخت تاروزگاران آینده مسئله را روشنتر سازد» (۲۹).

«دکتر محمد معین» در کتاب محققانه خود «مزدیسنا و تأثیر آن در ادب پارسی» بعد از یک سلسله تحقیقات چنین می‌نویسد: «چون در مورد زمان زردشت دلیلی مثبت در دست نیست، باید بدلائل منفی توسل جست از آن جمله سکوت «هردوتس» در باره زردشت است. چه اگر وی فقط یک صد سال پس از «زردشت» می‌زیسته لا اقل در جزو شرح وقایع زمان یکی از چهار پادشاه ماد، اسمی از پیغمبر ایرانی می‌برد. . . . همین سکوت وی دلیل است که وی پیغمبر را متعلق بزمان بسیار قدیم میدانسته است. . . . بالاخره نتیجه می‌گیرد: «با در نظر گرفتن دلایل مذکور و وقت در زبان (گاتها: سرودهای زردشت) و بسیاری از قرائن دیگر نظر دانشمندان محقق اینست که زمان زندگانی او از ۱۱۰۰ سال پیش از مسیح پائین تر نیست» (۳۰)

زادگاه زردشت:

در اینکه زادگاه «زردشت» کجا بوده است؟ آذربایجان (ارمیه، اردبیل، شیزیاگزن) یا فارس یاری یا بلخ یا مرو یا هرات یا فلسطین؟ باز همینگونه اختلاف نظرها در محل تولد او نیز وجود دارد.

عده زیادی از مورخان و جغرافی دانان اسلامی مانند: ابن خردادبه (۳۱)،

- (۲۵) تاریخ جامع ادیان: ترجمه علی اصغر حکمت ص ۳۰۲ (۲۶) تاریخ تمدن ج ۱ ص ۵۳۶ - ۵۳۷ (۲۷) ایران از نظر خاورشناسان ص ۱۳۳ تألیف: رضا زاده شفق (۲۸) گاتها و سرودها - مقدمه - ۲۹ - گاتها صفحه ۴۲ (۲۹) مزدیسنا و ادب پارسی ص ۶۷ (۳۰) - در کتاب: المسالك والممالك دروازه

ابن الفقیه (۳۲)، مسعودی، حمزه اصفهانی ،
یاقوت و قزوینی ، زردشت را از آذربایجان
بویژه ارمیه (رضایه فعلی) دانسته اند ولی بنا
بمنقل طبری و ابن اثیر و میرآخوند ، محل تولد او
فلسطین بوده و از آنجا به آذربایجان مهاجرت کرده
است. (۳۳) شهرستانی هم پدر زردشت «پوروشب»
را از آذربایجان و مادرش «دوغدوا» را از اهلری
دانسته است ، (۳۴)

مؤلف «تبصرة الموام» نیز نوشته : زردشت نبی
مجوس از آذربایجان بوده و در ری اقامت
داشت . (۳۵)

بعضی از خاورشناسان (بلخ) را زادگاه او
دانسته اند و برخی دیگر او را از مغرب ایران
میدانند و بیش از همه به آذربایجان نسبت
میدهند . (۳۶) امروز گروهی از خاورشناسان
میخواهند او را از مشرق ایران بشمارند (۳۷)
«جان نام» در باره زادگاه او می نویسد :
«همچنین محل تولد او نیز مجهول مانده بعضی
گویند : در ناحیه ماد (آذربایجان) شمال غرب
ایران و بعضی گویند : در باکتريا (بلخ) بوجود

آمده وای از قرار معلوم وی در غرب ایران
زائیده شده ولسی در شرق ایران بکار دعوت
خود پرداخته است » (۳۸) روایات باستانی
زردشتیان نیز باهم اختلاف دارند بعضی از روایات
باستانی زادگاه او را در مغرب ایران بویژه
آذربایجان، قرار داده است (۳۹) و بنا بنقل
دیگری (ری) محل ولادت پیغمبر ایرانی است. (۴۰)
بالاخره بقول «دکتر معین» زادگاه زردشت هم
موضوع اختلاف بسیار است که همچنان لاینحل مانده
است (۴۱)

خواننده گرامی اینها قسمتی از مجهولات
فراوانی است که در تاریخ «زردشت» شخصیت ایرانی
وجود دارد ، آراء متضاد دیگر فراوان است و
تضاد داورها نیز فراوانتر

پرواضح است شخصی که خصوصیات زندگی او اینقدر
تاریک و مبهم باشد (ومسلماتاً حقیقت مسلک او نیز در
لابلای موشومات و مجهولات مخفی و مستور
می گردد) نمی تواند راهنمای يك عقیده معنوی در
مردم باشد .

ادامه دارد

آذربایجان ۳۲ - البلدان ۳۳ - تاریخ طبری ج ۱ ص ۵۶۱ - کامل بن اثیر ص ۱۴۶ ج ۱ - روضة الصفا:
در شرح حال گشتاسب ۳۴ - ملل و نحل - جزء اول ص ۱۱۴ طبع بمبئی ۳۵ - چاپ نخست ص ۳۶۴
۳۶ - گاتها : پورداود صفحه ۲۴ مؤلف المنجده هم همین قول را انتخاب کرده است. المنجده فی الاعلام

ص ۲۵۰

- ۳۷ - سبک شناسی بهار جلد اول ص ۱۴ پارسی
- ۳۸ - تاریخ جامع ادیان از آغاز تا امروز تألیف : جان نام - ترجمه علی اصغر حکمت صفحه ۳۰۳
- ۳۹ - گاتها ص ۲۵ - و مز دیسناو تأثیر آن در ادبیات فارسی ص ۵۰
- ۴۰ - گاتها ص ۲۵
- ۴۱ - مز دیسناو ادب پارسی ص ۵۰